

III. ŞEKİL VE ŐARTLARI

Orta terim her iki öncülde de konu olarak bulunur.
ŐARTLARI

1. Küçük öncül olumlu olmalıdır.
2. İki öncülden biri tümel olmalıdır.

MODLARI

III. ŞEKLİN 1. MODU

Küçük öncül ve büyük öncül tümel olumlu olur.
Sonuç da tikel olumlu olur.

Her peygamber beşerdir.
Her peygamber masumdur.
O halde bazı beşerler masumdur.

Her zarûre-i zâtiyye, dâimedir.
Her zarûre-i zatiyye, mümküne-i
âmedir.
O halde bazı dâime mümküne-i âmedir.

III. ŞEKLİN 1. MODUNUN I. ŞEKLE İRCAŐI

1. Asıl kıyasın **küçük önermesi döndürölerek** kıyas tekrar kurulur. Bu kıyasta asıl kıyasın sonucu elde edilirse asıl kıyasın sonucu doğrudur demektir.
2. Hulf ile de kontrol edilir.

Asıl Kıyas:

Her peygamber beşerdir.

Her peygamber masumdur.

O halde bazı beşerler masumdur.

İrca Edilen Kıyas:

Bazı beşerler peygamberdir.

(Düz döndürölmüş K. Ö.)

Her peygamber masumdur.

.....

O halde bazı beşerler masumdur.

III. ŞEKLİN 2. MODU

Küçük öncül tümel olumlu, büyük öncül tümel olumsuzdur. Sonuç da tikel olumsuzdur.

Her altın madendir.

Hiçbir altın gümüş değildir.

O halde bazı madenler gümüş değildir.

Her zarûre-i zatiyye, mutlakâ-i âmmedir.

Hiçbir zarûre-i zatiyye, mümküne-i hâsse değildir.

Bazı mutlkâ-i âmme, mümküne-i hâsse değildir.

III. ŞEKLİN II. MODUNUN BİRİNCİ ŞEKLE İRCASI

1. İkinci modda aynen birinci modda gibi **küçük öncülü düz döndürülerek** birinci Şekle irca edilir.
2. Hulf ile de kontrol edilir.

Asıl Kıyas:

Her zarûre-i zatiyye, mutlakâ-i âmmedir.
Hiçbir zarûre-i zatiyye, mümküne-i hâsse değildir.
Bazı mutlkâ-i âmme, mümküne-i hâsse değildir.

İrca Edilen Kıyas:

Bazı mutlakâ-i âmme, zarûre-i zatiyyedir.
Hiçbir zarûre-i zatiyye, mümküne-i hâsse değildir.
Bazı mutlkâ-i âmme, mümküne-i hâsse değildir.

.....

O halde bazı mutlakâ-i âmme , mümküne-i hâsse değildir.

III. ŞEKLİN 3. MODU

Küçük öncül tikel olumlu, büyük öncül tümel olumludur. Sonuç da tikel olumludur.

Bazı Türkler filozoftur.

Her Türk cömerttir.

O halde bazı filozoflar cömerttir.

Bazı meşrûte-i âmme, zarûre-i zâtiyye'dir.

Her meşrûte-i âmme, mutlakâ-i âmmedir.

O halde bazı zarûre-i zâtiyye, mutlakâ-i âmmedir.

III. ŞEKLİN 3. MODUNUN I. ŞEKLE İRCASI

1. Burada da küçük öncülü düz döndürüp kıyası tekrar kurarak;
2. Hulf yolu ve
3. İftiraz yolu ile de kontrol edilir.

Asıl Kıyas:

Bazı Türkler filozoftur.
Her Türk cömerttir.
O halde bazı filozoflar cömerttir.

İrca Eedilen Kıyas:

Bazı filozoflar Türktür.
(Düz döndürülen K.Ö.)

Her Türk cömerttir.

.....
O halde bazı filozoflar cömerttir.

III. ŞEKLİN 4. MODU

Küçük öncül tümel olumlu, büyük öncül tikel olumludur. Sonuç da tikel olumludur.

Her cömert sevilir.

Bazı cömertler mutludur.

Bazı sevilenler mutludur.

Her zarûre-i zâtiyye, dâimedir.

Bazı zarûre-i zâtiyye, örfiye-i âmmedir.

Bazı dâime, örfiye-i âmmedir.

NOT:

Bu mod, (1) asıl kıyasın büyük öncülünün düz döndürölüp sonraki kıyasta küçük öncül yapısı ve çıkan sonucun düz döndürölmesi ile irca edilir. (2) Hulf ve (3) iftiraz yolu ile de sonucu kontrol edilir.

III. ŞEKLİN 4. MODUNUN I. ŞEKLE İRCASI

1. Asıl kıyasın büyük öncülü döndürülür. Sonra da küçük öncül yapıp kıyas kurulur.
2. Bu kıyastan elde edilen sonuç düz döndürülür.
3. Bu düz döndürme de asıl kıyasın sonucu elde edilirse asıl kıyasımızın sonucu doğrudur demektir.

Asıl Kıyas:

Her cömert sevilir.
Bazı cömertler mutludur.
Bazı sevilenler mutludur.

İrca Edilen Kıyas:

Bazı mutlular cömerttir.
(Düz döndürülüp Küçük Öncül yapılan
Büyük Öncül)

Her cömert sevilir.
(Büyük öncül yapılan Küçük Öncül)

.....
O halde bazı mutlular sevilir.
(Bu sonucu mdüz döndürdüğümüzde asıl
kıyasın sonucunu elde ederiz: Bazı
sevilenler mutludur.)

III. ŞEKLİN 5. MODU

Küçük öncül tümel olumlu, büyük öncül tikel olumsuzdur. Sonuç da tikel olumsuzdur.

Her canlı hareketlidir.
Bazı canlılar insan değildir.
O halde bazı hareketliler insan değildir.

Her dâime, örfiye-i âmmedir.
Bazı dâime, zarûre-i zâtiyye değildir.
O halde bazı örfiye-i âmme, zarûre-i zâtiyye değildir.

NOT:

Bu mod, (1) Hulf ve (2) iftiraz yolu ile de sonucu kontrol edilir.

III. ŞEKLİN 5. MODUNUN SONUCUNU KONTROL ETME

-Bu modun sonucunun kontrolü, asıl kıyasın sonucunun çelişğinin yanlış olduğu ispatlanarak yapılır. Bu da şöyle yapılır:

- Asıl kıyasın küçük öncülünü döndürsek tikel bir sonuç elde ederiz. Asıl kıyasın büyük öncülü de tikel olduğu için iki tikel ile kıyas olamaz.

- Büyük öncül olan tikel olumsuz öncülü döndürüp kıyas kurmayı denesek karşımıza Őu çıkar: Tikel olumsuzun düz döndürmesi yapılamamaktadır. Çünkü doğruluk değeri korunamamaktadır. Dolayısı ile büyük öncülün döndürülmesi ile tekrar bir kıyas kurarsak sonucu yanlış çıkacaktır.

III. ŞEKLİN 6. MODU

Küçük öncülü tikel olumlu, büyük öncülü tümel olumsuzdur. Sonuç da tikel olumsuzdur.

Bazı filozoflar yöneticidir.

Hiçbir filozof zulmü sevmez.

O halde bazı yöneticiler zulmü sevmez

Bazı mümküne-i hâsse, meşrûte-i hâssedir.

Hiçbir mümküne-i hâsse, zarûre-i zâtiyye değildir.

O halde bazı meşrûte-i hâsse, zarûre-i zâtiyye değildir.

NOT:

Bu mod, (1) asıl kıyasın küçük öncülünün düz döndürülmesi ile irca edilir. (2) Hulf ve (3) iftiraz yolu ile de sonucu kontrol edilir.

III. ŞEKLİN 6. MODUNUN BİRİNCİ ŞEKLE İRCASI

3. Bu mod irca edilirken küçük öncülü döndürölüp kıyas yeniden kurulur.
4. Çıkan sonuç eğer asıl kıyasın sonucu ise, asıl kıyasın sonucu doğrudur, demektir.

Bazı yöneticiler filozoftur.

(Düz döndürölen Küçük Öncöl)

Hiçbir filozof zulmü sevmez.

.....
O halde bazı yöneticiler zulmü sevmez.

III. ŞEKLİN ŐARTLARININ AÇIKLAMASI

- 1. Küçük öncül olumlu olmalıdır:** Eğer küçük öncül olumsuz olursa olumsuzluk veya olumlulukla orta terime yüklem olan büyük terimin halini bilemeyiz. Böyle bir durumda küçük terimin orta terim ile ilişkisi var mı, yok mu bunu bilemeyiz. Çünkü böyle bir durumda küçük terim, orta terimden ayrı olur. Böyle olunca da büyük terimi orta terimden olumsuzladığımız için büyük terimin, orta terimin haricindeki küçük terim ile ilişkisinin olup olmadığını, ondan ayrı bir şey olup olmadığını bilemeyiz. Böyle bir durumda (1) ya küçük ve büyük öncülü olumsuz almamız gerekir. Fakat genel kıyas kuralları gereği iki olumsuzdan sonuç çıkmaz; (2) ya da küçük öncül olumsuz, büyük öncül olumlu olacaktır. Ki bu da üçüncü şeklin kendi kuralı gereği sonuç vermeyecektir.

Örneğin büyük öncül olumlu, küçük öncül olumsuz olursa orta terim, küçük terimden ayrı bir şey olur; yani küçük öncül olumsuz olduğu için bir ilişki kuramazlar. Ancak orta terim büyük terimle ilişki kurar, çünkü büyük öncül tümeldir. Yani tek bir şey bir biri ile ilişkili iki şey ile bazen ilişki kurabilir, bazen

de onlardan ayrı olabilir. Yine tek bir şey birbirinden ayrı iki şeyden de ayrı olabilir, yani onlarla ilişki kurmayabilir.

Örneğin “düşünen/natık”i ele alalım. “Düşünen” “canlı” ile ilişkilidir, ancak “at” ile ayrı şeylerdir. Bakıldığında “canlı” ile “at” ise birbiri ile ilişkilidir.

Yine “düşünen”i ele alalım. “Düşünen/natık” yine “canlı” ile ilişki kurabilir, ancak “ağaç” ile ilişki kuramaz. Buraya bakıldığında “canlı” ve “ağaç” da birbirinden ayrı şeylerdir. Demek ki “düşünen/natık” birbirinden ayrı iki şey ile ilişki kurabilir veya kurmayabilir.

Ör: 1

Hiçbir düşünen/natık at değildir.

Her düşünen/natık canlıdır.

O halde bazı atlar canlı değildir.

Ör: 2

Hiçbir mantık kitabı zararlı değildir.

Tüm mantık kitapları özenle yazılmıştır.

O halde hiçbir zararlı şey, özenle yazılmış değildir.

Ör: 3

Hiçbir natık ağaç değildir.

Her natık canlıdır.

O halde hiçbir ağaç canlı değildir.

Şayet büyük öncül de, küçük öncül de olumsuz olursa orta terim hem küçük, hem de büyük terimden beraberce ayrı bir şey olur, yani onlarla herhangi bir ilişki kurmaz.

Yani tek bir şey (1) bazen birbiri ile ilişkili iki şeyden ayrı olabilir, yani onlarla ilişki kurmayabilir; (2) bazen de bir biri ile ayrı iki şeyden ayrı olur, yani onlarla ilişki kurmaz.

Örneğin “altın” “at”tan ve “canlı”dan ayrıdır. Oysa “at” ve canlı” birbiri ile ilişkilidir, yani biri diğerine yüklem olabilir.

Yine “altın” “ağaç” ve “canlı”dan da ayrı bir şeydir, yani onlarla ilişki kurmaz. Görüldüğü üzere “ağaç” ve “canlı” da birbirinden ayrı şeylerdir.

Ör: 1

Hiçbir altın at değildir.

Hiçbir altın canlı değildir.

O halde hiçbir at canlı değildir.

Ör: 2

Hiçbir altın ağaç değildir.

Hiçbir altın canlı değildir.

O halde hiçbir ağaç canlı değildir.

- 2. İki öncülden biri tümel olmalıdır:** Daha önce birinci ve ikinci şekil işlenirken anlatıldı.